

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Preceptoriu[m] Nico. [de] Lira ordinis seraphici Francisci/
siue Expositio tripharia breuis vtil[is] in decalogu[m] legis
diuine**

Henricus <de Frimaria>

Nicolaus <de Lyra>

Colonie, 19.05.1495

Septjmum Preceptum

urn:nbn:de:hbz:466:1-31207

SEPTIMUS preceptum. Nō fur-
 tum facies. Ubi scōm Augustinū phibe-
 tur oīs subtractio rei aliene pueniēs ex cu-
 piditate vel iūria. Qd̄ idō dico qz subtractio rei
 aliene p̄t licite fieri tribz modis. **P**riō qñ fit n̄ ex
 cupiditate: s̄ ex obediētia sic fecerūt filij israel ause-
 redovasa egyptioz. Exod. 12. **S**cōdo qñ fit ex
 cautelayt si aliqs furet gladiū furiosi ne sibi v̄ ali-
 is noceat. **T**ertio qñ fit ex mera necessitate. vt
 cū q̄s ad mortē esuriēs panē furat. qz ī necessitate
 extrema oīa s̄t cōia. Et hoc preceptū tripliciter ex-
 ponit. put nocumētū qd̄ q̄s iūriose p̄riō infert in
 bonis suis tripliciter variat. Nā illud nocumētū
 vel infert superioribz/vel inferioribus/vel equali-
 bus. Et s̄m h̄ p̄ma expositio est. Nō furtum faci-
 es tuis scz superioribus. Et p̄tra istd̄ p̄ceptū pec-
 cant sex genera hoīm. **P**rimū sūt q̄ suū plebanū
 fraudant ī oblatōibus z decimis sibi de iure debi-
 tis. Ubi notandū q̄ integre dātes decimā a deo
 dupliciter p̄miant. **P**rimū est bonoz tempora-
 liū augmētatio: **S**cōm est sanitas aīez corpo-
 ris assecutio. Et ista duo euidentissime tanguntur
 16. q. 1. vbi d̄r. q̄ si decimā dederz nō solū abūdā-
 riaz fructū recipies: s̄ etz sanitatem corporz z aīe
 cōsequerz. econtra ip̄as decimas nō soluentes tri-
 pliciter peccant. **P**rimo q̄dem deū offendunt.
 Ideo scribit. 16. q. 1. Hec em̄ dei est iustissima cōs-
 tuetudo vt si decimā non dederz: tu ad decimam
 reuocerz. Dab̄ ip̄io militi. quod non vis dare sa-
 cerdoti. Benefacere semper deus paratus est. s̄

PRECEPTA

hōim malicia phibetur. ¶ Secundo qz res alle-
nas inuadunt. Nam decime tributa sunt egentis/
um aīaz. vt scribitur ibidez. ¶ Tertio qz ex mor-
te pauperuz homicidium icurrunt. qz quāti pau-
peres in locis illis vbi ipse habitat illo non dante
decimas fame mortui fuerint: tantorum homici-
dioruz reus ante tribunal eterni iudicij apparebit
qz rez a dño pauperibus delegatam suis vsibus
reſeruant Qui ergo ſibi aut premium comparare
aut pctōz desiderat idulgentiā pmereri. reddat
decimam. Hec ibidem. ¶ Scđi sunt q̄ censunt
debitum furtiue subtrahunt ſuis domis ¶ Ter-
tij sunt q̄ bona feodalia tanq̄ propria detinēt/vel
feodum alicuius ī alium dominum transferūt/vel
q̄ ipsum sine ſcituꝝ voluntate veri domi diminuūt
¶ Quarti sunt: ſeruiꝝ ancille q̄ res domiorum ſu-
orum furtiue subtrahunt/et etiam de rebus domi-
norum ſuorum eis inuitis elemoſinam faciūt Ta-
les enim propter piam intentionez a peccato mor-
tali non excuſatur. ¶ Quinti sunt vxores que res
virozum ſuorum furtiue subtrahunt et de ipsis cō-
tra voluntatem maritorum ſuorum elemoſinam
faciunt quod fieri non debet. Unde ſcribitur. 33.
questione quita. Quod deo. Et ſunt verba Au-
guſtini ad Ediciam. Nihil tu de tua veſte/vel au-
ro/vel argento/vel quacunqz pecunia/vel rebus
vllis ſine mariti arbitrio facere debuisti. Fallit tñ
in triplici caſu. ¶ Primo ſi vxor ipſa ſit lucratiua
vt notat Joānes. 33. queſtiōe quinta. Quod deo.
in gloſa:

SEXTO

Secundo si habuerit bona parafarnalia. i. localia sibi data in desponsatione. De talibus enim bonis sicut de rebus lucratis mulieres possunt facere elemosinas sine licentia maritorum. **T**ertio si faciatur elemosina de rebus sue dispensationi commissis: puta de pane/vino/z huiusmodi: z maxime quam maritus est nimis durus in actibus pietatis: tunc enim mulier de talibus rebus potest facere elemosinam pro salute viri. dum tamen illa sic moderare fiat quod egestatem coniugibus non inducat. **S**extus est qui thelonea z vectigalia dominis suis fraudulenter subtrahunt. qui omnes tenentur ad restitutionem: dum tamen tres condiciones habeant huiusmodi vectigalia. **P**rimo quod imponantur auctoritate principis. **S**ecundo quod subsit causa rationalis propter quas sunt imposita sicut pro pace fienda/vel pro via publica reparanda. **T**ertio si sint moderata. quia sic sunt toleranda. extra de verborum significacione Super quibusdam: ubi dicitur. Illa pedagagia/guidagia/z salinaria scias esse interdicta que non sunt Imperatorum/vel Regum/vel Lateranensium consilio largitione concessa/vel antiqua consuetudine cuius non extat memoria sunt introducta: glosa autem exponens predicta vocabula dicit. quod pedagagia dantur a transeuntibus in locis constitutis a principe. Guidagia dantur per ducatum. Salinaria pro sale. Omnia ista dicuntur potiora. Et solus princeps potest hec constituere z non ciuitas. Et quod si quis facit de portari bladum vel vinum vel alias res ad usum suum id est vite sue z familie necessariae. Nunquid tenetur dare pedagium pro his rebus? Respondet Hostiensis. dicens quod non etiam

PRECEPTA

si consuetudo sit in iuris quod irrationabilis est et non tenenda.
De talibus enim rebus nullum debet pedagium exigi. quod non
datur nisi de rebus que causa negociationis seu mercimo-
nicie habent. Nec predicta sunt danda nisi cum negociatio-
nis causa alibi portantur. L. de vectigalibus. Nec
Ber. et Jo. **¶** Quod ad predictorum evidenciam est sciendum
quod quilibet tenet solvere decimas nisi probet se exceptum et
nisi habeat illas in feudo ex antiquo: extra de decimis. Et
nob. **¶** Cuiusmodi causas que danda assignantur ex his que decime sunt
debitae a iure naturali. Sed Hugo de sancto Victore dicit
quod non sunt de iure naturali sed de iure diuino. Quod probat
quod Jacobus votum emisit de dando decimas. votum
autem non est de eo ad quod quis tenetur iure natura-
li. Propterea greci non solvunt decimas nec Paulus
qui ordinavit eorum ecclesias precepit eos solvere decimas
quare. etc. sed deum quod preceptum de solutione decim-
arum partim erat naturale quod innititur rationi natura-
li. partim diuinum: ex diuina scilicet institutione robur ha-
bens. Nam ratio naturalis dicitur his que pro salute
populi totius diuino cultui ministrant ipse populus
necessaria ministrat. Decimatio autem certe partis que
quod datur decima pars aut decima decime. introdu-
cta est ex institutione diuina. quod dominus mandauit deci-
mas puerum dari sacerdotibus et leuitis ut honora-
biliter uiuerent in mentibus que domo deseruierunt.
et sic erat iudiciale quod pertinebat ad equalitatem inter
omnes iuribus conseruanda. Nunc autem decimatio decime
partis soluenda est auctoritate ecclesie que hanc instituit pro-
pter quamdam humanitatem ut scilicet non minus popu-
lus noue legis ministris noui testamenti exhibeat

SEPTIMA

¶ Populus veteris legis ministris veteris testamenti exhibebat. presertim cum ministri noui testamenti maioris sint dignitatis quam veteris. Et populus noue legis ad maiora obligetur. sicut illud Math. 5. Nisi abundauerit iusticia vestra plusquam scribarum et phariseorum non intrabitis. etc. Sic ergo patet quod ad solutionem decimarum homines de iure tenent partim ex iure naturali et partim ex institutione ecclesie licet in quibusdam terris loco decimarum dentur alii census vel decimationes minime.

SEXTA expositio. Non furtum facies id est nullum nocuum in inferioribus te iniuste inferes et istud preceptum peccant quoniam genera hominum. **Primi** sunt raptores qui aliena rapiunt: et illi peccato participant quoniam genera hominum. Non enim solum sunt raptores qui aliena rapiunt: sed et qui precipiunt vel consulunt vel eos scienter in hospitio recipiunt et qui rapta emunt. De quibus infra plenius dicetur. **Agentes** enim et consentientes eadem pena plectendi sunt. **Secundi** sunt inuentores rerum. quod quod rem inuentam non restituit raptor iudicatur. put legatur 14. q. 5. Si quid inuenisti et non restituisi rapuisti. Sed de inuentione est distinguendum. Aut enim quis inuenit thesaurum in loco sacro vel non sacro. Si in loco sacro aut hoc est casu fortuito: et sic thesaurus est inuentor. Aut studiose quesuit. et sic thesaurus est ecclesie. Si in loco non sacro hoc est dupliciter quod aut hoc inuenit in loco proprio aut alieno. Si in loco proprio aut inuenit ipsam arte magica: et sic thesaurus est filici sine arte magica: et sic thesaurus est inuentor. Si autem ipsum inuenit in loco alieno a se erat casu

RECEPTA

fortuito / a actu studioso Si pmo mo: sic thesaur^{us}
medi^{us} e iuentor^{is} z medi^{us} dñi loci. Si aut h fiebat
studiosa iquisitione. tñctor^{is} thesaurus e dñi loci ve
Instituta. De reru di. pag. Thesauros. L. De
thesau. L. vnica. li. 4. pro vt notat Jo. z Accur.
Ad h at q q re aliena iuenit euadat pena furti dz
publice pnunciare. q si ille cui^{us} e res veniat. z si cer
ta inditia expserit reddat Alit multi no dñi forte
peteret. Et si no iuenit cui^{us} sit: cu p silio z auctori
tate sui penitentiarij cu retiebit si paup estz egens z
oret p illo cuius fuit. Aliter eroget pauperibus.
Qd aut dictu est de auctoritate penitentiarij. glo.
nisi supior sibi retinuerit dispensatōem de talibus
Tertij sūt q p tallias z i debitas exactōes a sub
dit^{is} bona extorquent. Ad cuius euidentiam e sci
endum q ille census qui ab initio rei fuerit iposit^{us}
sine dolo z fraude. itegralit^{er} dari dz. Et si quis ex
hoc subtraxerit peccat mortaliter. Sz adhuc di
stinguēdū ē. qz aut hoc ē certū q tal^{is} census z on^{us}
ab initio rei fuit ipositus vel non. si sit certū. tñ qle
cūqz on^{us} sit siue cēsus. tolerari debz dari qz vnus
quisqz i resua onus potest iponere. Si aut cēsus
non sit cert^{us} vel et si sit certus/nescit tamē vtrū licit^{us}
tevel illicite fuerit institutus. sic peccant recipient
tes. qz mala fide recipiunt z tenentur restituere vt
patet per Guillermu z Bernardum/extra de cen
sibus. Significauit. Et in glosa ibidem dicitur
q census non iuuatur tpe nisi probet causam pro
pter qua fuerit legitime institutus Innocenti^{us} tñ
dic q lz ignoretur causa census/sed tñ certū sit ipz

ab antiq̄ debere solui reddi debet: extra de censu-
 bus. Quāto. Sciendū est q̄ vltra debitū cēsuz
 null⁹ dñs p̄t extorquere subdit⁹ sine pctō. extra d
 cēsib⁹. ca. Cū apls. pag. Prohibem⁹ nesubditos
 suos rē. Et subdit⁹ q̄ si manifesta rōnabil⁹ causa
 extiterit. cum charitate: moderatū ab eis valeant
 auxiliū postulare Ex causis tñ rōnabilib⁹ p̄t p̄te-
 re moderatū subsidiū dñmō hoc petat sine minis
 vel coactione directayel indirecta. Indirecte autē
 cogit dñs subditos. qñ eis iusticiam denegarvel
 insinuari eis facit q̄ vult ab eis tm̄ habere. ⁊ in tali
 casu cū pctō recipit ⁊ restituere tenet illi a quo rece-
 pit: nisi ille a quo recepit esset suus. cū em̄ illa res
 sit dñi sicut ⁊ ip̄e seruus: tunc nō tenet ad restituti-
 onem/ lz dñs peccet si nimis grauet seruos suos.
Primus casus i quo vltra censum debitum lz
 dño moderatū subsidiū petere est. p̄ defensiōe pa-
 trie: puta cū patria ab hostibus iuste iuadit. tñc
 em̄ subdit⁹ nō solū tenent res suas impartiri: s̄ et⁹
 tenentur ad hoc corporaliter laborare. **S**cōs
 est si captus sit i iusto bello. **T**ertius est si iussu
 Principis vel Pape debeat ire⁹ hereticos vel fī
 paganos. **Q**uartus si debeat filiū militare vel
 liaz desponsare. In oibus his ⁊ sibi p̄t licite pe-
 tere a subdit⁹ subsidiū moderatū. S; si dñs vult
 ludere ad aleas/yl i alijs vanitatib⁹ expendere vl
 travires: propter tales causas non licet quicq̄ exi-
 gere a subdit⁹. Et si exegerit. tenetur restituere s; **B**
 Buillermū. extra de consuetudine i fine **Q**uar-
 ti sunt qui propter debita dominoꝝ suozū aues ⁊

PRECEPTA

Subditos indebite impignorant quod est rapina coram
deo quia res pauperum indebite impignorant dimissis
rebus principalibus dominorum suorum. **¶** Quinti
sunt qui mercedem aliorum iniuste detinent et seruane
¶ In sciendum quod iniuste detinentes mercedem alienam
tripliciter peccant et triplex malum incurrunt.

¶ Primum est. quia iram dei grauissime contra se puo-
cant. quod patet quia istud est unum de peccatis clamantibus et
in auribus dei clamorem diuine ultionis iugiter exposce-
ntibus. Dicit autem peccatum clamare ad deum. quia sua enormi-
tate deum puocat ad vindictam et talia peccata sunt
quattuor. Primum oppressio vidue fratricidium detentio
mercedis pauperum iniusta et vitium contra naturam. Clam-
mitat ad celum vox sanguinis et sodomorum. Vox
oppressorum mercesque retenta laborum. Secundum est
quia tales sub ipsis influxum diuine pietatis obstru-
unt. quod patet per illud Proverbum. 21. Qui aures
suas obturat ad clamorem pauperum. ipse clamabit
et non exaudietur. **¶** Tertium est. quia omne semen
diuine gratie arescit in aera et desiccatur. quod patet
per hoc quod semen diuinum cordibus talium cadit supra
petram quod est cor durum et aridum ab omni humore gratie des-
siccatur. et ideo tale semen oportet arescere. cum nullo
humore pietatis et gratie valeat humectari.

¶ **TERTIA** expositio est. Non furtum facies ipsis
suis equalibus in rebus suis aliquid nocuum intercedo. Et
contra istud preceptum peccant nouem genera hominum.
¶ Primi sunt usurarii. et tales sunt publici vel priuati.
¶ Nam publici usurarii plectuntur a iure quadruplici
pena. **¶** Prima est sententia excommunicationis

SEPTIMA

Tercia est puatio comuniois. **T**ercia ex
clusio oblatōis. **Q**uarta puatio sepulture. q̄a
nō debēt ī cimiterio sepeliri. z q̄ p̄tra fecerit suspē/
sus manz ab officio/donec fm arbitriū ep̄i satisfice/
rit. extra de vsurz. **Q**u in oib. **S**i aut̄ sunt vsur/
rarij puati. sic itez p̄tra h̄ p̄ceptum peccāt q̄ttuoz
ḡna hoīm. **P**rimi sunt q̄ prestāt cū p̄ditōne z
pacto plus recipiēdi. isti sunt exp̄ss vsurarij etiā
fm iudiciū ecclesie. **S**ec̄di sunt q̄ sine pacto ali/
q̄ prestāt eo t̄n̄ aīo q̄ vltra sortē recipiāt/alias nō
mutuarēt. z isti sunt vsurarij q̄ ad deū p̄pter itēti/
onē corruptā. quā etz dehortat saluator **M**ath.
6. vbi d̄r mutuū dātes nihil īdesperātes **S**z h̄
īcidit rōnabiliter duplex dubitatio. **P**riā est
cū lex diuina phibeat vt puniat tā manū q̄ aīm.
q̄re lex hūana phibet ip̄az manū/qz punit solum
actū z nō aīm. **S**ec̄da est cū lex diuina phibe/
at oēm inequalitatē q̄re lex humana phibet solū
illā que est notabilis z magna. qz phibet aliquē
decipere vltra medietatē iusti p̄cij. **A**d primum
dicendū q̄ lex humana est q̄dā regula z mensura
humanoz actū. **M**ēsura aut̄ debet eē ynigeneā
sive p̄grua mēsuratio. vt scribit. 4. ethicoz. **U**n̄
oportz q̄ lex humana cōformet cōditōnibz hoīm
q̄bus datur p̄ma. 2. q. 96. ar. 2. **C**ōstat aut̄ q̄ lex
humana dat̄ multitudīni hominū ī qua magna
ps deficit a p̄fectōe virtutis. z ideo lex hūana nō p̄
hibet oīa vicia sicut lex diuina/que solū datur p̄fe
ctis z virtuosis. s̄ solum phibet grauīora illa a q̄
bus est possibile maiorē partē multitudinis abste

PRECEPTA

hēre/z p̄cipue illa q̄ sunt in nocumētū alioꝝ. sine q̄
aū phibitōe nō posset humana societas p̄seruari
Sicut phibitio furti/homicidij/z huiusmodi. z
hoc rōnabiliter p̄tigit. Nā lex hūana ḡdati z non
subito inducit hoīes ad p̄tutē z iō nō iponit mul
titudini ip̄fectoꝝ vt ab oīb; abstineāt. alioq̄n ip̄
fecti huiusmodi p̄cepta ferre nō valentes. ī mala
deteriora laberent. qđ satꝝ inuit x̄ps Math. 9.
vbi d̄t qđ si vinū nouū/id ē p̄ceptū p̄fecte vite mit
tat ī vtres veteres/id ē i hoīes ip̄fectos/vtres cor
rūpunt/z vinū effundit/id est p̄cepta p̄tēntur. z
hoīes ad maiora mala p̄rūpunt. Ad scđm dicitur
dū qđ lex q̄libet p̄format suo fini. Lex aut̄ diuina
h̄z p̄ sine bñplacitū diuine volūtatꝝ. Hūana ho
lex h̄z p̄ sine p̄municatōis sufficiētā. Et ideo q̄n
dā paruā ineq̄litate p̄mittit hoīb; ip̄fectꝝ/que nō
multum ab equalitate iusticie excedit z q̄ cōiones
humane societatꝝ nō multū ip̄edit. Lex aut̄ diui
na q̄z solū intēdit rectitudinē p̄tutis z iusticie ideo
punit z phibet oē illud qđ contrariat rectitudinē
p̄tutis z iusticie. ¶ **S**cđa ratio ad idem est quia
lex humana datur populo cōi in q̄ multi sunt de
ficientes a p̄fectōe p̄tutis/z ideo nō phibet oēnī
ineq̄litate in p̄tractib; humanis. Lex aut̄ diuina
intendit rectitudinē p̄tutis z t̄m datur p̄tutis z p̄
fectꝝ. z ideo phibet oē illud qđ ē p̄tuti p̄trarium.
¶ **T**ertij sūt q̄ mutuāt res suas ad certū terminū
q̄ veniēte nō volūt p̄stare vltiorē dilatoem nisi
aliqđ emolumētū recipiāt lz expresse nihil petāt.
¶ **Q**uarti sūt q̄ vēdūt res suas lōge cariꝝ p̄pter

dilatōem solutiōis. q̄ incōtinēti soluti. Hec pa-
 tent extra de usuris. ca. Cōsultit. et tenet restituere
 ut ibidē dicitur in glo. Si em̄ veditōr statuat i corde
 suo p̄ q̄nto velit rē suā dare. nō p̄t p̄pter dilatōez
 sine p̄ctō p̄cū augere. Si em̄ pecunia parata idē
 geat. p̄t q̄dā p̄ parata pecunia diminuire. s̄ non
 p̄t p̄ dilatōe augere. ut p̄z extra de veditōe et em-
 ptione. Cū dilecti. et ca. penultimo Est em̄ reglā
 gñalis q̄ q̄cqd̄ accedit ad capitale usura ē. ut p̄z.
 l. q. 3. Pleriq̄. Hoc tñ fallit i certis casib̄ infra scri-
 ptis. ¶ **P**rimo ratōe fideiussionis. ut qñ fideiussor
 soluit sorte usurā quā dedit ille a q̄ mutuauit
 ea. Qui soluit p̄ illo. tñ em̄ p̄t usuras perere. ex-
 tra de fideiussorib̄. ¶ **S**ecōdo ratōe oblatōis et cō-
 secrationis. l. 3. q. 3. in legib̄. vbi dicit q̄ qui rapit ec-
 clesiasticas oblatōnes id est quod deo cōsecratuz
 est. debet restituere in q̄druplum. vbi petitur pe-
 na nō usura. ¶ **T**ertio ratōe dilatōis. qñ q̄s ē in
 mora soluēdi. Ad hoc p̄t agi ut reddat idēnis. ff.
 Socio sociū. ¶ **Q**uarto ratōe locatōis. ut qñ
 petit aliquid p̄ domo v̄l equo conducto. et qñ pe-
 cunia locat̄ ad p̄paz. qz nō est tñ mutuū. s̄ loca-
 tum. ff. Cū mobilia. ¶ **Q**uinto ratōe veditōis
 ut si vendo vsum pecunie. vbi grā. Volui emere
 merces et rogasti me cessare ut mutuarē tibi pecu-
 niam. et ego respōdeo tibi nō mutuo. s̄ vsuz pecu-
 nie vendo ita q̄ tali die reddas mihi tantū q̄ntū
 possē lucrari. periculū aut̄ in me recipio. hoc nō est
 usura s̄m Job. et Hostien. Qui aut̄ simplr̄ alicui
 mutuat pecuniā etiā si piculū i se recipiat. si aliqd̄

PRECEPTA

recipiat ultra sortē. usura ē. extra de usur. Nauigāti. ¶ Sexto rōe societatis. Licitū est em̄ q̄ vn⁹ prestet pecuniā alteri/ z alter suppleat laborē. qz si pecunia deest ita tñ q̄ periculū z lucz spectet vtrū q̄. ff. Socio. Lege. 1. ¶ Septimo ratōne incertitudinis z dubij. vt qui dat nouem solidos vt alio tempore sibi totidē mēsure z vini z olei reddat/ lz tunc plus valeant q̄ decem solidi. tamē si dubiū est vtz tempore solutōnis sit plus vl' min⁹ valitur. nō est usurari⁹. Similit̄ ratōne scz causa dubij excusant̄ q̄ merces suas vendūt ampli⁹ q̄ valeāt tñ vt ī certo termino pecuniā recipiāt p̄ eisdē. si tñ illo tēpore cōtract⁹ nō erat veditur⁹ eas. extra de usur. ca. vltimo. Similit̄ si vendo fruct⁹ vinee ad temp⁹ vite alicui⁹/ z emptor longe plus recipiat. nō est usura ppter incertitudinem. extra de usur. Si ea. hec Hostien⁹ z Baufrid⁹. lz Guillem⁹ p̄rarium sentiat. Notādū tñ q̄ ecclesia tñ detestat̄ usurariū voraginem q̄ eū restrixit oī modo quo potuit. quod p̄. tñ qz publicū usurariū q̄ duplici pena p̄cellit. tñ qz contra ipsaz solutōem multiplex remediū adhibuit. qd̄ p̄. qz si aliq̄s p̄misset usuras soluere. nō debet cogi ad solvendū. qz vsure sunt indebite. extra de usur. Debitores. Si aut̄ aliquis iurauerit eas soluere habet duo remedia fm̄ iura. Quoz p̄mum est q̄ faciat cogi creditorem q̄ relaxet iuramētū/ vl' q̄ desistat ab actōne. ff. de iureiurādo. ca. 1. Tales. Secūdū remediū est q̄ post solutōem vsure potest eas repetere. si autem iurauerit soluere et non repetes

SEPTIMA

re. tunc itez h3 duo remedia ¶ Primum ē q̄ p̄t iudicā
denūciare / z iudex ex officio suo p̄t illū cogere ad
restituēdū ¶ Scdm̄ ē q̄ p̄t illū exagere ad relaxā
dū iuramētū. extra de iureiurādo. Ad nr̄am. Si
aut̄ iurauit soluere nec repetere nec denūciare. sic
ē illicitū iuramētū / nec obligat ad seruandū. extra
de cognatōe spūali. A nobis. Dico q̄ nō repetet
directe p̄t vi iuramētū h̄ idirecte h̄n̄ repetet sc̄z de
nūciādo ecclesie crimē illi⁹ vt sic cōpellat̄ ad peni
tentia q̄ntū p̄t agere restituat. Si aut̄ iurauit q̄
nō denūciaret. nō est in hac p̄te iuramētū cum sic
illicitū / vt puta cōtra salutē pximi. z p̄ cōsequens
cōtra p̄ceptū de primo diligēdo. ¶ Nō obstant
re iuramēto p̄t p̄cedere in hūc modū denūciatio
nis. z ita occurreret fraudibus vsurarioꝝ. extra e.
Tuas. Dudū ¶ Secūdi sunt sacrilegi q̄ rē sacra
furan̄ siue auferunt de loco sacro / siue de loco nō
sacro. vt p̄z. 17. q. 4. Quisq̄s. Et tale furtū d̄r p̄
p̄te sacrilegiū. Nō etiā mittit̄ cū q̄s facit iurā
cleric⁹ / vl̄ p̄sonis ecclesiastic⁹. eos sc̄z detinēdo / vl̄
res ipoz̄ auferēdo. Tales em̄ sacrilegi sunt excōi
cati ip̄o facto z p̄uati sacramētoꝝ p̄ceptōe. 17. q.
4. ¶ Tertij sunt q̄ nocumētū iferunt reipublice
puta monetas falsificātes in p̄d̄ere vl̄ labore / vl̄
cōmunē exactōem diminute p̄soluendo / vl̄ etiam
argētū semiplene depurando Et generaliter oēs
q̄ in suis mercancijs pondus z mensuras falsifi
cāt. dicuntur fures reipublice. ff. de fal. emprōne
Lege p̄ma. Et tales fures exurunt̄ in aqua bul
liente. ff. de falsarijs monetaz. Lege. 2. nec talis

PRECEPTA

moneta reproba liberat solventē. ff. de pignori
Lege. Eleganter. et istud p̄ctm̄ reprobatur. Prover
bioꝝ. 20. Pondus et pondus mensura et mensura. vtrius
q̄ est abominatio apud deū. **¶** Quartus sunt q̄ v̄t
dūt venenū mortiferū v̄l gladios intoxicatos/ seu
capillos falsos. q̄ etiā dicunt fures reipublice/ et ta
les sunt rei oīm scelez q̄ p̄ emptores p̄petrant ocl
tatione illaz rez. Et hoc potissime tenendū ē qm̄
talīa v̄dunt̄ in t̄tōne p̄versa. Et de talibz rebz q̄
nō possunt eē v̄tiles ad humanū vsu v̄t venena
mortifera et huiusmodi. Quocūqz aut̄ res q̄ ad de
bitū vsuz humanū possunt p̄uenire/ puta baliste
et arma in iusto bello. talia licite vendi possunt. q̄
tū v̄di nō deberēt ei de q̄ p̄habilit̄ possz cogno
sci q̄ talibz v̄ellet abuti. **¶** Quintus sunt q̄ plura b̄n̄
ficia curata simul tenēt et se nō faciunt statuto tem
pore ad ordines p̄moueri tales em̄ fures reipubli
ce dicunt̄. nō soluz qz furant̄ et male sibi vsurpant
bona illa q̄ sunt p̄ bono cōi fidelium deputata ve
nietā qz deo furant̄ aīas fidelium qz eas decipi
unt/ et in absolutōnibz sacramentalibz deludunt.
Quod verum est si sint per ep̄m̄ moniti v̄t talibz
beneficijs cedant/ vel si sint per ep̄iscopum p̄uati.
Sed q̄ diu ip̄i ep̄i tales patiuntur. tunc subdit̄
per ip̄os aīarum periculum nō incurrunt. Hec p̄
bant̄ extra de electōe. ca. Eū in cunctis. et ca. Dū
duz. et extra de p̄bendis. ca. De multa. **¶** Sext
us sunt q̄ furantur pecora hominū. quod furtuz d̄e
pecoz abigeatus/ v̄l q̄ sciēter vendūt pecora mor
bosa. De quo nota q̄ nō t̄m̄ qui furantur pecora

SEPTIUS

Etiam q̄ sciet̄er vedit pecora morbosa d̄r fur̄ & sicra
net̄ ad interesse ad intra rē & extra rē. Q̄d vt ple
ni^o intelligat̄ sciēdū q̄ id d̄r intereē itra rē vt si ip̄m
aial perit. s̄ extra rē. vt si alia pecora p̄mit̄ de tra
gione morbosi pecoris. vt notat Hostien̄ Si aut̄
pec^o morbosuz v̄dat q̄s ignorāter. tūc tenet̄ em
ptori q̄nto minoris emptur^o erat. ff. de actōe em
pti Julian^o. V̄ditōr em̄ cuiuslibz aial d̄z p̄st̄ar
aial sanū potēs cōedere & bibere. ca. de emptōne
et v̄ditōe. Lege. Emptor. ¶ Septimū sunt ar
tifices q̄ opa sua fraudulēter faciūt/vl̄ q̄ in diuers̄
mercimonijs hoīes decipiūt malū p̄ bono v̄dē/
tes. tra q̄s p̄pheta iuehit dicēs ita V̄l q̄ dicitis
bonū malū/z malū bonū Tales raro dormiunt.
nisi admin^o septies in die p̄ximū deceperint. De
q̄b̄ scribit̄ Prouerb. 4. Vanē impietatz cōdūt &
somm^o nō capit̄ ab eis nisi sup̄larauerint. ¶ No
taui sunt q̄ mala fide faciūt hoīes icurrere d̄ anū/si
cut q̄ incitāt alios ad ludū aleē/z huiusmodi. Ad
cui^o euidentia tria sunt p̄ ordinē dēclarāda ¶ Pr̄
mū ē quātū pctm̄ sit lud^o aleaz & taxilloz. ¶ Se
cundū est q̄d sit iur̄z de eo q̄d p̄dit̄ i alea/puta q̄n
et q̄bus p̄sonis sit reddenda pecunia q̄ in ludo p̄
ditur/z quando nō. ¶ Tertū est qualiter & quā
do tales ludi possunt esse liciti & fieri sine peccato
mortalī. ¶ Propter p̄mum sciēdū est q̄ quātū
tas pcti i talibus potest cognosci ex nouē circum
stātijs. quaz quelibz est pctm̄ mortale quas enu
merat Hostien̄. de ludo aleē. dī. i. ¶ Pr̄ma est
desideriū lucrandi/ ecce cupiditas q̄ est radix oīm

PRECEPTA

maloz. vt dicitur ad Thimotheum. s. **S**ecunda est
voluntas spoliandi. primum. ecce rapina. **T**ertia est
usura maxima que accedit non solum in anno vel in mense sed
in eodem die. extra de excessibus prelatorum. In dilectos
Quarta est multiplicata mendacia et verba vana et
ociosa que in talibus ludis frequenter contingunt. **Q**ui
ta est execrabilis iuratio et blasphemia que in talibus lu-
dis frequenter in deum et sanctos refunditur. ecce heres
Sexta est corruptio multiplex. primorum que ad lu-
dum de mala consuetudine conueniunt et respiciunt.
Septima est scandalum bonorum quod ex predictis condi-
tionibus nephandis iuratur. **O**ctava est contemptus
prohibitoris sancte matris ecclesie. Nam glo. dicitur quod hu-
iusmodi ludi sunt prohibiti non tamen dissuasi. **N**ona
conditio est amissio temporis et omnium actuum bonorum que in
illo tempore que facere potuisset. Propter hoc sciendum est
quod secundum leges illud quod perditur in alea non debet solui et
si solutum fuerit repeti potest usque ad quinquaginta annos
ff. De aleato. l. vltima in fine. Hoc etiam dicitur greca
lex que est in fine tertii. l. Lex greca. ca. de usuris
Aleeludus. Sed hoc intelligit Raymundus et Guil-
lelmus de eo que non ludit voluntarie sed attractus. Si
vero ludit voluntarie. tunc quod perdidit non potest repe-
tere. sed secundum predictos debet pauperibus erogari. quod
autem dicit Bernardus in glo. quod hoc debet restituui. po-
test intelligi de eo que non ludit voluntarie. sed attractus
Ratio autem que nullus retinere possit quod in ludo acq-
rit. est hec. quia ludi aleae et taxillorum sunt prohibiti per le-
ges et per pura scripta. Et ideo in talibus rebus acquisitio
deficit bono titulo. bona fides et iusta causa. Ex

R. i.

SEPTIMA

quibus inascitur homini licita rei possessio. **P**ropter
tertium sciendum est quod ludus aleae dicitur omnis ludus qui inicitur for-
tune et ad hoc quod aliquis ludus sit licitus. primo requiritur
congruitas persone. Clericus enim in alea non licet ludere. quia
publicus aleator repellitur a dignitate non obstante con-
suetudine. extra de excessibus prelatorum. Inter dilectos
Et talis de iure deponi potest si se non correxerit. 14.
q. 4. Si quis. **S**ecundo requiritur congruitas mate-
rie. unde per esculeto et poculeto ludi potest. **T**ertio re-
quiritur congruitas mensure unde ultra unum solidum ludum
non potest. Et si quis illum preberauerit in cuius hospitio lusum
est in alea vel si dolo aliquid subtractum fuerit: iudicium
ei non datur. ff. De aleato. l. 1. Sed hoc intelligitur
ut dicitur Azou. de illo qui consuevit lufos accipere
re causa emolumentum. secus si apud aliquem inciden-
ter laudatur. **Q**uarto requiritur congruitas tem-
porum. ut quod non ludatur tempore ieiunii vel peniten-
tie vel orationis. **Q**uinto requiritur quod non faci-
at contra legem ludi. ut quod non male computet nec etiam
amudentem puocet. put notantur hec. ca. de lufu
aleae. Lege. Ludus aleae. **N**on sunt qui se furti-
bus associant et furti eorum participes sunt et talis par-
ticipatio committitur nouem modis put sunt nouem
peccata aliena in quibus homo reus efficitur crimi-
nis alieni et se furti associat secundum illud. Si videbas
furem currebas cum eo. ps. 49. Peccatum enim alie-
num primo committitur consentiendo. et hoc fit secundum quod
duplicem consensum qui ponitur extra de officio
delegati. ca. 1. vbi dicitur. Facientes et consentien-
tes pari pena plectendi sunt. **P**rimus est con-

PRECEPTA

sensus negligentie/vl' dissimulatiois. vt si aliquis
ex officio debz vl' potest spolia precauere z no ca/
uet. talis dz spoliatoz. no tn tenet ad restitutioem.
S; debz illu cogere vt restituat. Si tn aliqd emolu/
mentu percepit de tali dissimulatioe. tnc tenet ad
restitutioem. ¶ **S**ecund' consensus e' consilij z psua/
sionis. S; tnc distingue qz vl' p'do vl' fur factur'
erat etiã sine consilio z sic min' peccat q' faciens. z
sic no tenet ad restitutioem. Aut no erat factur'. z
sic par est delictu agētis z consentientis. ff. de furt'
Lege. Qui seruo suo. z talis tenet ad restitutioem.
¶ **T**ertio consensus est cooperatiois. z sic equali/
ter peccat faciens z consentiens z equaliter punif.
ff. de furt'. Lege. Vulgariter vbi dz. Si duo vl'
plures vnum agnu furati sunt/quē singuli tollere
no potuerūt. omnes furti tenent insolidum. S;
si vn' potuisset furtu fecisse sine alio. tnc qlibet te/
netur pro parte sibi contingente. ¶ **Q**uartus co/
sensus est autoritatis z defensionis. vt q' mandat
fieri furtum/vl' qui factum defendit. z talis plus
peccat q' faciens. z tenet ad restitutioem. ¶ **Q**ui/
tus consensus comittitur partem capiendo/z qui
inde comedunt z bibunt. vl' qui pro suis debitis
furtum vel rapinam scienter recipiunt. tales tenē/
tur ad restitutionem partis quam habuerunt.
Sed dices. Quid faciet ergo vxor/ raptoris vel
furis. potest ne coedere de furto/ aut rapina. Ad
quod dicendū est q' si maritus habuerit aliquid
de iusto. de illis debz mulier separatim expēdere
et victu sumere. Si vero nihil habeat de rapina

vlti sit aliqd de iusto z hoc ita pmixtu e q discerni no pt. tunc mulier fm doctores no debz derapina vlt furto comedere. s aliud de sibi victu qrerere vlt a sanguineis vlt amicis vlt labore manuū. vlt etiam qredo elemosinas hostiatim. vt dicit Hostien. Si aut marit' sit ita mal' q oino cogat ea viuere de rebz raptis nec possit sibi aliud de victu qrerere. tunc ne fame moriat' restat ei triplex remediū. Primum q viuatur de dote vlt spōsalicio. nā vt dicit glo. i hoc casu p̄t recuperare dotū etiā p̄stante matrimonio. Scdm remediū e vt denūciat ep̄o q p̄t appellere maritū vt pascat vxorē de iusto. 2. q. 1. Si peccauerit. Vel p̄mittat eā alicui p̄sone honeste q de honesto lucro sibi p̄uideat. extra de pignozibus Ex litteris. z de dote post diuortiu restituenda p̄ nostras Tertiu remediū e q si sit i tā arcto posita q de nullo alio possit sibi victu iuenire. tunc possit viuere de rapina qz necessitas legē nō hz. Et qd qd sic expēderit dolēter sumat z viuatur qntū parcaus p̄t ad subleuādū necessitatē solā z p̄ponat firmiter restituere qz citi' poterit qd inde p̄sumpserit. Semp tñ vxor tenet viro debitū reddere i casu sup̄dicto z ecōuerso. Est tñ sciēdū q q̄uis vxor de boue vlt oue vlt alia rerapta i spē cōedere nō possit extra casū vltie necessitat' si tñ res sit empta de rerapta poterit cōedere etiā sine casu vltie necessitat'. Cui' rō est. Cū em̄ res rapta vēdit. tunc i p̄cio dato vicium furti vel rapine purgat p̄ hoc q emens volūtarie dādo transtulit dominiuz talis rei. Vñ illud p̄cium vlt lucrum licite potest q

PRECEPTA

libet ab eo recipere / nec tenet restituere. Quidam
tamen magni doctores dicunt quod uxor licite potest uti de
rebus promixtis / dum tamen in meret habeat quod libere uiuere
uellet de licite acquisitis. ¶ Sexto committitur peccatum ali-
enū tacendo. ut quod solo probo possit prohibere furtum / uel
possit defendere ne alij raperent uel ne clericum per-
tererent. et tales non tenent solū ad restitutionem. sed etiam
sunt excoicati. Sed hoc Bernardus intelligit de illo
quod ex officio talia tenet defendere alias non. uel etiam
de illo qui tacet in synodo siue in civili iudicio ubi
talía fore facta debent merito publicari. ¶ Septi-
mo committitur adulatio uel detrahendo. ut si quis dicat
alicui persone potestatem quod rapere sit strenuitas / uel dis-
cat illum esse dignum spoliatione. talis enim adulator uel
detractor tenet ad restitutionem / si ille alias non fu-
isset factor spoliū. ut patet. 2. q. 3. Nemo. Sed sci-
endum est quod triplex est adulatio. ¶ Prima est attribu-
ens bonū alicui quod habet. ¶ Secunda est attribuens bo-
num quod non habet / et utrumque est peccatum uentale licet secundum
sit grauius primo. ¶ Tertia est approbatio malitiam
quod facit. et hoc est mortale. ut patet. 46. di. Sunt
nonnulli. etc. ¶ Octauo peccatum alienum committitur
hospitio colligendo et occultando. Qui enim fures
non indicant domino ipsi querenti participes furti si-
unt. extra de furtis. Qui fures. Sed hoc intelligē-
dum est de illo qui ideo non uult furem perdere. ne
particeps furti fiat. ¶ Nono committitur peccatum
alienum emendo. ut quod emit furtum uel rapinam
Sed ibi distinguere oportet. Nam ille qui rapinam
uel furtum emit / aut intendit gerere negocium

SEPTIMA

alteri cui res e ablata /z sic pt reperere p cium qd
dedit /z expelas quas circa illa re fecit. L. daret
vendi. Aut itendit gerere negociu p pium puta qd
emit vt retineat. Aut ergo emit mala fide /aut si
de bona. Si fide mala puta si sciuit vl pbabiliter
credidit esse furtu. /z sic emptor grauat sex modis.
Primo qz tenet re sp reddere etiã si aial moria
tur /vl violenter rapiat. Instituta de vsu captõib
pag. In reb. Semp em emes furtu tenet de ca/
su fortuito nisi i vno casu /scz si re obrulit dno tpe /z
loco /zgruo /z ille noluisse recipere. tunc ille purgassz
morã. ff. de p ditione fur. In re. **S**ecdo tenet re/
stituere omes fructus pceptos /z q medio tpe p cipe
potuerit. **T**ertio qz res estimãda est scdm op
timu ei statu /puta si res tpe veditois fuissz meli/
or qz postea. ff. de furtz. In re furtia. **Q**uarto
qz no pt reperere p cium qd dedit. **Q**uinto qz no
pt agere ptra veditore de p cio soluto **O**bstat em
sibi turpitudine sua nisi de h expisse cauerit. io. q. 2.
Sexto quia perdit expensas suas voluntarias
L. De infantibus /z gagi. Si aut emit bona fide
puta si pbabiliter credidit rem esse iustaz. tunc illa
bona fides quattuor sibi confert. **P**rimo quia
non tenetur rem restituere durante bona conscien
tia. Sed si postea sciuerit rem esse furtiuam. rene
tur eam restituere /z etiam fructus extantes. h no
fructus consumptos tenetur restituere. **S**ecũ
do qz potest rem alienare /z vendere durate bona
fide /puta si pbabiliter credit. zc. Sed si aliqd lu
crũ ex veditore cõsecutũ fuerit. illud tenet restituere

RECEPTA

re postea dño veniēti. ff. de cōditōe in debiti. **L**es
ge. Nā hec. **T**ertio qz rē nō tenet restituere in
casu fortuito durāte bona fide. Si em̄ res iterint
pereat absq; culpa sua. in nullo tenet dño suo res
spōdere. **Q**uarto qz post restitutōez rei p̄t age
re ztra v̄ditōez de p̄cio qd̄ dedit/dūmō rē restitu
erit p̄ iudiciū. **U**n̄ cautū ē i talib; q̄ emptor dicat
dño rei q̄ ip̄m trahat ad iudiciū/z postq; emptor
citat⁹ fuerit. denūciat v̄ditōzi q̄ veniat z defen
dat rē v̄ditā/z si tūcres ab eo euincit. venditor
tenet de emptōne. nisi emptor fuisset absens per
contumaciā rēpore date sententiē. v̄l nisi per inuē
diā iudicis sententiā lata fuissz. extra de emptio
ne z venditōne. ca. **U**timur. Si aut̄ extra iudiciū
v̄m restituat. tūc v̄ditōz nihilominus tenet resti
tuere p̄ciū in foro penitētiāli. licz p̄ iudiciū fori ad
hoc cogi nō possz. **S**z hoc est vez qn̄ raptor rē ab
stulit iuste/puta in bello qd̄ sciebat eē iustū qz se
sciuit bellū iustū fuisse. nō tenet restituere rē raptā
Si aut̄ p̄babiliter credit bellū iustū fuisse. puta qz
vicini v̄l sapiētes hoc dicūt. tunc similiter bona fē
des zfert sibi q̄ttuor bona sup̄dicta **S**z si postea
sciuerit bellū fuisse iustū tūc dz restituere z frū
ctus extantes nō tūc zsumptos **E**st aut̄ vna regu
la notāda i oib; sup̄dictis nouē p̄ctis alienis. nāz
q̄cūq; fuerit cā spoliū v̄l alteri⁹ dāni. talis tenetur
insolidū alias nō tenet nisi de p̄ parte p̄cepta. **S**i
aut̄ illa res v̄ditā fuerit nō tantū tenetur soluere
p̄ciū p̄ ip̄a re datum. sed debet soluere iustum
p̄ciū rei vno tū totū solvente. oēs socij liberantur.

|| OCTAVUS

etiã si q̄libet esset in solidum obligatus. ⁊ ille cui
facta est solutio debet credere actõni ei q̄ soluit. ff.
de furtis. Si plures. Et sic p̄z qualiter sit confi/
tendum de transgressione huius precepti.

OCTAVUS p̄ceptũ est. Nõ falsum
testimoniũ dices. Ubi scõm Augustinũ
phibet oẽ nocumẽtũ q̄ q̄s p̄ falsitatẽ oris
ledit p̄ximũ. In scõdo aut̄ p̄cepto phibet mēda/
ciã falsitas respectu dei. put̄ cadit sub piurio. Ad
cui⁹ euidẽtiã maiorẽ ē sciẽdũ q̄ s̄m Augustinum
nõ solũ phibet h̄ic mendaciũ. sed etiã om̄e nocu/
mentũ oris. Mēdaciũ ei nõ solũ p̄mittit̄ ī v̄bis fal/
sis s̄m Augustinũ. verũ etiam ī op̄ibus simulat̄.
q̄ s̄m ip̄m mēdaciũ ē christianũ se dicere ⁊ opa
x̄pi nõ facere. 22. q. 5. Lauere. ⁊ p̄rie Joannis. 1.
Ideo p̄mo est ostẽdendũ quomodo fiat isti⁹ m̄a/
dati trãsgressio in v̄bis mendosis. ¶ Scõdo quo
modo in v̄bis mēdosis p̄ximo nocuis. ¶ Ter/
tio quomodo ī fact̄ simulat̄. Et s̄m ista tria ist̄
preceptum habet triplicem expositõnem vt vide
bitur ī processu. ¶ Propter p̄mum sciendum est
q̄ ī v̄bis mendosis istud preceptum trãsgredi
untur nouem genera hominum. quoz̄ tria offen/
dunt ī mendacio pernicioso/ tria ī officioso/ ⁊ tria ī
iocoso. quod patet. ¶ Nam circa mendaciũ p̄/
niciosuz̄ p̄mo offendũt illi q̄ m̄ciuntur cõtra fidei
veritatem. vt qui diceret christum non esse natuz̄
de virgine. et huiusmodi. ¶ Secundo circa hoc
offendunt illi qui per mendaciũ ledunt proxi/
mi famam ⁊ honorem. sicut est mendaciũ false